

Çağ Öyrətım İřletmələri
QAFQAZ UNİVERSİTETİ

AZƏRBAYCAN YAZIÇILAR
BİRLİYİ

TÜRKİYE YAZARLAR
BİRLİĞİ

TÜRKSOY - TÜRK KÜLTÜR VE
SANATLARI ORTAK YÖNETİMİ

TÜRK XALQLARI ƏDƏBİYYATI (II) BEYNƏLXALQ UŞAQ ƏDƏBİYYATI KONQRƏSİ

MATERİALLAR

I KİTAB

Bakı, 13-15 noyabr 2008

Yrd.Doç.Dr. Damira İBRAGİM

Fatih Üniversitesi

e-mail: damirabragim@yahoo.com, dibragim@fatih.edu.tr

Berdibek Sokpabayev, Sovyet devrinde yaşayan velûd Kazak yazarlarından biridir. Onun büyükler ve çocuklar için kaleme aldığı "Balalyq şaqqa sayahat"- (Çocukluğuma yolculuk), "Jekpe jek"- (Yüz yüze), "Ölgender qaytyp kelmeydi"- (Ölenler geri dönmezler), "Qaydasyn Gawhar?" (Neredesin Gawhar?), "Men qaytip üyendim?"- (Ben nasıl evlendim?) gibi eserlerinin her biri sanat, tema, üslup bakımından o devir edebiyatının başarılı ürünlerinden sayılır. Sovyet devri Kazak çocuk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Berdibek Sokpabayev'in çocuklara ithafen yazdığı hikaye ve romanlarının dün olduğu kadar bugün de, yani Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan ettikten sonraki yıllarda da sadece çocuklar arasında değil, büyükler tarafından da zevkle okunması, yazarın bu alandaki başarısının ispatıdır. Yazan veya onun eserini ölümsüz yapan sebepleri araştırmak amacı ile B.Sokpabayev'in hayat hikayesine bakacak olursak, onun memleketin üca köşesindeki küçük bir köyde doğup büyüdüğüne, köy hayatının mutad zorlukları yanında, çocukluk yıllarının 2.Dünya savaşına denk gelmesi ile hayat müca- delesi ile erken tanışmak zorunda kaldığına şahit

oluruz; yani müstakbel yazarın dünya klasiklerini okumaya fırsatı, imkanı olmamıştır. Öyle ise onu

doğduğu topraklardan, kendi çocukluğundan ve

gorup yaşadıklarından yogru-larak edebiyat dun- yasma kazanılmış doğal bir yazar olarak kabul etmek gerekir. Bu doğallık B.Sokpabayev 'in

butun eserlerinin olay örgüsüne, karakterlerini seçmedeki ustalığına, üslubuna ve dilme yan- sımıştır. Eserlerinde anlatılan hadiselerin çoğu

hayal urunu olmayıp, yazarın kendi hayatından kesitlerdir, dolayısıyla karakterler genelde yazarın bizzat tanıdığı insanlardan oluşur, hatta bazen

eserin baş kahramanı yazarın kendisidir. Yazarın hayatında bunca esere kaynaklık edecek zorluk-

lar, mutluluklar, mücadelelerin yanı sıra B. Sokpabayev'in çocuk yaşta itibaren gözlemci yanının baskın olduğunu da burada vurgulamak gerekir

Kazak çocuk edebiyatının duayenlerinden Kastek Bayanbayev, B.Sokpabayev'in eserlerine yönelik bir değerlendirmesinde "..meşhur Belin- skiy'nin çocuklar için yazacak kişinin muhakkak şairlik ve hikayecilik yönleri olmalıdır" sözünden yola çıkarsak,² Sokpabayev'de bunun ikisi de bulunuyor" demektir. B.Sokpabayev, ilk kalem denemesini daha çocuk yaşta manzum olarak yapmış, birçok çocuk dergi ve gazetele rinde şiirleri basılmış, sonra bu manzumeler "Bulak" (Pınar) adlı şiir kitabında derlenmiştir. "Menin atım Hoca" (Benim adım Hoca) hikayesi ile Berdibek Sokpabayev, Sovyet devri Kazak edebiyatına kendi damgasını vurmuştur. Edebî ortamda ve her yaşta okurları arasında büyük yankı uyandıran bu eser, Sovyet çocuk edebiyatında cesur bir adım sayılır, çünkü rejim gereği nasihat ve propaganda eksenli eserlerde Çocuk karakterler kötü ve iyi olarak net bir çizgi ile ayrılırdı, "Benim adım Hoca"da ise baş kah- raman Hoca'nın doğallığı, (tek bir karakterin) bazen olumlu bazen de olumsuz yönleriyle okurun karşısına çıkması pek alışılmadık bir durumdur.

Benim adım Hoca da hikâyeyi baştan sona birinci şahıs, yani baş kahraman Hoca anlatır.

Beşinci sınıf öğrencisi, on bir on iki yaşlarındaki

köy çocuğu olan Hoca hikayenin giriş kısmında okulda şair çocuk olarak bilindiğinden, ancak yazdığı şiirlerinin hiç bir dergi veya gazetede

Basılmadığından şikâyet ederek, artık bir hikâye yazmaya karar verdiğini söylemektedir: Olsun, yayınlamasınlar. Basmadılar diye ben hederimden

şasacak değilim, hiç de gen dönmeyeceğim, İşte, onlara mat ben şiiri bıraktım ve uzun bir hikaye yazmaya başlayacağım. Her şeyi kitaplarda ol-

duğu gibi yapacağım, olayları bölümlere ayırarak, başlıklar atacağım. Zerre kadar yalan bulaştır-

mayacağım. Hoca'nın hikâyesi yirmi yedi bölümden oluşur.

Yazar, hikâyede Sovyet edebiyatının ana prensibi sosyalist realizmi esas almış, ancak daha çok Hoca'nın şahsında ve olaylarda bazen direkt,

¹ Bayanbayev, Kastek, Suretкерlik sır, s.427
52

² Sokpabayev, Berdibek, Tandamalı, Almatı 1987, s.427

bazen de dolaylı yoldan millî değerleri de vurulamayı başarmıştır.

"Okur hikayenin baş kahramanı ile, yani benimle tanışacak" diye başlayan birinci bölümde Hoca kendini tanıtırken dikkat edilecek mühim bir nokta vardır. "Benim adım... Adımı söylemeye başladığımda sanki dilim damağıma yapıyor. İnsanın sevimli, hoş bir adının olması da büyük bir mutluluk bence... Mesela, Murat, Polat, Erol, Baht gibilerine bakın. Hem söylemesi kolay, hem de kulağa hoş geliyor. Anlam bakımından da, Kazakça öğretmenimiz Mayhanova'nın dediğine göre bunlar yüksek gayeli isimler. Böyle adları olanlar kendi isimlerini gurur vesilesi sayarak, birisi ile tanıştıklarında yüksek sesle vurgu yaparak söylerler. E-e bir de söylenmesi de, duyulması da pek hoş olmayan isimler var. Başkası şöyle dursun, kendin de sevmiyorsun öylelerini. Keşke, elinde olsa da, hemen değiştirip, yerine güzel bir ad alsan. Ama ne çare, sen daha beşikte bebek iken senin o çaresiz nahnden yararlanarak, anne baban veya bebek görmeye merasime gelen bir kimse sana bu adı

Neyse, son pişmanlık fayda vermez, asıl meselemize gelelim. Benim adım Hoca. İşte gör-

düğünüz gibi ahım şahım bir isim değil. Hatta bu başta Hoca değil, Hocabergen imiş. Nüfus cüzdanımda da öyle yazılıdır. Ancak bu dünyada sürekli olup biten birçok şaşırtıcı olay gibi za-

manla "Hocabergen" in kuyruğu kopmuş, ama ne

zaman, nasıl olmuş, kimse bilmiyor. Ben kendimi bildim bileli Hoca'yım. Konu komşu herkes bana böyle hitap ediyor.

Eserin ilk paragrafından da anlaşılacağı üzere yazar dönemin çok önemli meselesi olan kimlik meselesine Hoca'nın şahsında parmak basmıştır.

Hikayenin diğer bir kahramanı okulu bırakmış. Yaramazlıkla, Sovyet terbiyesine zıt hareketleri ile adı çıkmış Sultan'ın Hoca'yı kandırarak yaylaya götürmesi ve bu yolculuktaki maceralarının anlatıldığı bölümde yazar ad meselesine yine değinir. Bu sefer yaramaz Sultan yolda rastladıkları bir çobanın çadır evinde küçük çocuğu kandırarak kımız içmeye çalışır, orada çocuk ile Sultan arasındaki diyalog şöyle geçmektedir:

Hey adın ne senin?

- Dewlet.

-O-o-o adın çok da güzelmiş meğer. Gerçekten de Dewlet, güzel bir isim. Benim abimin de adı Dewlet. Dewletli, sofrası zengin, eli açık olsun diye koymuşlardır besbelli."

Kişinin adı, onun kimliğidir. "Kazaklar'da çocuğa isim verme şerefi beldenin veya sülâlenin

büyüğüne, bazen de Tanrı misafirlerine verilmistir. Çocuğa verilecek isim millî zihniyeti ve dünya görüşünü temsil eder. Oğlanlar için genelde güç, kuvvet sembolü kahramanların, alplerin adları tercih edilirken, kızlara nezaket, merhamet, güzellik, zerafet bildiren isimler konulur, böylece çocuğun ismiyle müsemma olmaları arzulandır."³ Berdibek Sokpabayev, hikayenin diğer kahramanlarına ad verirken de Türk kültürünün eski dönemlerinden beri mevcut olan, çocuğa anlamlı isim verme ve isim verirken bir takım olaylara dayanma geleneğine dikkat etmiştir ve millî değerleri çağrıştıracak anlamlar yüklemeyi başarmıştır sovyet dönemi Kazakistan'ında şahıs isimlerinin de değiştirildiği ve böylece sinsi bir siyaset uygulaması ile insanların milli kimliğinden uzaklaştırıldığı bir gerçektir. Özellikle ilk dönemlerde yaygın olan Sovyet, Syezdgül, Sovyetbek, Mailen (Marks-Lenin), Mels (Marks, Engels, Lenin, Stalin baş harflerinden oluşmuş bir isim), Kolhozboy Sovyetgöl, Komunna, Komunist, Oktyabr, Partiyacan v.s. isimler sözünün

delilidir. Yazar, Kazaklar a (Türkler e) has Murat, Polat, Erol'ların "yüksek gayeli" isimler olduğunu özellikle Kazakça öğretmenimiz Mayhanova'ya söyliettirmesi ve Hoca'yı buna hayran bırakması boşuna değildir

Ayrıca burada halkın dinî değerlerden de gittikçe mahrumlaştırıldığı saf (gönüllü) bir çocuk olan Hoca'nın ağzından okura ulaştırma

gayesi güdülmüştür. Hoca'nın kendi adını anlam-sız bularak küçümsemesi ile milletin dini hassasiyetinin kaybolmaya yüz tuttuğu mesajı veril-

mistir. Hoca, Kazakça'da (ve birçok Türk lehçelerinde) Sahip yaratıcı, İlah anlamında bir kelimedir⁴. Hocabergen de Allah'ın verdiği hediye, yaratıcı'nın emaneti anlamına gelmektedir. Hoca'nın bu anlama gelen kendi adını beğenmemesi(!) normaldir, çünkü o Sovyet okulunda tahsil görmekte olan genç Leninci piyonerdir.⁵ Küçük Hoca'nın babaannesini ile arasında geçen bir konuşma, onun zihnine Sovyet eğitim ve terbiyesinin nasıl işlemekte olduğunu gösteren somut bir örnektir:

"Babaannem çok enteresan birisi. Hayatın çeşitli pratiklerine gelince onu geçecek kimse yoktur bizim köyde. Ancak birçok konuda da bebek kadar saftır. Cahil olunca saf olmasın da ne yap-sın. Bazen babaannemle Yaratıcı hakkında anlaşamadığımız oluyor.

³ İbragim, Damira, "Âşık Paşa'nın Garib-namesi'nden Hareketle Anadolu Türk Kültürü ve Kazak Kültürünün Çocuk Konusunda Karşılaştırılması", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, İstanbul 2007, S. 17, s. 151

⁴ AbayTili Sözdüğü, Almatı 1968, s. 368

⁵ Sokpabayev, Berdibek, Tandamalı, Almatı, 1987, s.393

- Allah yoksa dünyayı kim yaratmış? der o.
- Dünyayı kimse yaratmadı, o kendi kendine
- Sen o zaman yanında miydin da, bu kadar konuşuyorsun, hay dinsiz seni.
- Yok. yanında değildim, kitaptan öğrendim.
- Ee. öyleyse insanı kim yarattı?
- İnsan maymundan olmuştur.
- Sus, gevezelik etme. Git o zaman orman-maymun anne babana.

Babaaanemle aramızdaki ilmî tartışma hep bu şekilde anlaşmazlıkla sonuçlanıyor."

Takip eden paragrafta Hoca "Soyadını Kadırov. Bir zamanlar Kadıroğlu diye yazıyordum. Ancak herkes "ov" olurken benim farklı olmam doğru olmaz diyerek tekrar Kadırov'a döndüm" demektedir. Burada da önemli iki husus var, önce babasının anlamlı adı, ikincisi "oğlu"ndan "ov"a herkesin dönmesi ve Hoca'nın da bunu kabullenip herkese katılması, yani soyadı ekinin de yabancı bir şekilde sokularak toplumun milli kimlikten uzaklaş(tırıl)ma meselesi.

Eserde vurgulanan diğer bir önemli husus ise, Kazaklar'da (Türkler'de) her zaman kutsal sayılan aile müessesesinin önemi. Aile, hem Anadolu Türkleri, hem de Kazaklar'da sosyal cemiyetin çekirdeği hükmündedir. "Türkler'in, dünyanın dört bucağına dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları, aile yapısına verdikleri büyük ehemmiyetten ileri gelir..."⁶ Her cemiyet kendi aile nizamı üzerine kurulur. Anne-baba-evlat ilişkilerini esas alan aile prensiplerinin, toplumsal disiplini ve huzuru sağlamada, insanları himayeye yönelik sosyal davranışları gerçekleştirmede rolü büyüktür. Kazak (Türk) ailesinde erkek veya baba, aile reisi olarak büyük bir mesuliyet üstlenir. "Ata dankı - ulğa miras" (Ata adı oğula miras), "Ata körgen ok jonar, ana körgen ton pişer" (Ata terbiyesi alan ok yontar, anneden tâlîm alan kaftan biçer), "Aken ölse de akendi körgen ölmesin" (Baban ölse de babanın dostları ölmesin), "Ata dankımen kız öter" (Babanın şöhretiyle kızına talip olunur) gibi atalar sözü konunun Kazak bozkırlarındaki akisleri gibidir.

Hoca, ailenin direği, mukavemet abidesi olan babasını 2.Dünya savaşında kaybetmiştir. O, babasının yokluğu, aile müessesinde ciddi bir boşuk oluşturduğunun farkındadır ve şöyle demektedir:

"Benim babamın adı Kadir. Hey gidi dünya! Baba sözünü telaffuz ederken bile sanki kalbim fırlayacak gibi oluyor. Ne kadar yakın, ne kadar

sıcak bir sözcük. Arkadaşlarım zaman zaman "Benim babam şunu yaptı, bunu yaptı, bana şunu var oldu. alacak, bunu alacak" diye övünüyorlar. Ben ise babamın nasıl biri olduğundan da bihaberim. emin Çünkü o savaşa gittiğinde ben 2 yaşındaymışım. Gitmiş ve bir daha dönmemiş babacığım... Canım babacığım, sen hayatta olsaydın, belki ben çok farklı bir çocuk olurdu. Adımın "yaramaz Hoca'ya" çıkması da öksüz olduğumdandır belki. daki Herkese bir baba lazım. İhtiyar dedeler bile "Nur içinde yatsın, babam şöyle iyi insandı, böyle iyi insandı" diye söylenirler ya hep.

peki bir kadına koca lazım mı? Bence, çok lazım. Bazen millat annem babamın resimlerine bakarken hüzünleniyor. Gözleri yaşıyor. Ben öyle zamanlarda anneciğime çok acıyorum. Ama ne yapabilirim ki, neden üzüldüğünü hissetmeme rağmen yardımcı olamıyorum. Eğer, onun kocası, yani benim babam sağ olsaydı, utanmaz Karatay onun yanına yaklaşabilir miydi?!"

Hoca'nın hayatında mühim bir yeri olan diğer şahıs ise onun babaannesidir. Kazak geleneksel kültüründe babaanne-torun ilişkisi - ki eğer bu ailenin ilk torunu ve erkek ise büyük bir onur, mutluluk ve gurur vesilesidir - çok önemlidir. Büyük torundan her zaman babaanne ve dede sorumludur, çocuğun anne babası kendi çocuklarına "oğlum" diye hitap etmezler, kardeşleri gibi bakarlar. Kazaklar her ne kadar atasözlerinde "Torun neyini verir, etini yer, kemiğini verir" deseler de, "Torunum ağlayacağına benim canım çıksın" diyecek kadar torunları önemserler. Hikâyede de bu kültürün izdüşümünü yakalamak mümkündür. Hoca, çoğunlukla babaannesinin yanındadır. Tabiatından kaynaklanan iştiağ ve insiyakla her zaman evladını yaşatmak için çırpınan babaanne, çocuğu kendi annesi Millattan bile sürekli korumaktadır. Dolayısıyla babaanne, Hoca'nın arkadaşı, büyüğü, dostu, sırdaşı ve aynı zamanda hamisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki monolog bunun ispatıdır:

"Canım, hiç kimseye dokunma, yaramazlık yapma, tertipli ol. "Sakin olan tok olur" derler. Senin yaramazlığını benden başka kimse kaldırmaz. Uslu ol, çocuğum, başkasının hiç bir şeyine dokunma. Doyumsuzluk iyi bir şey değildir."⁷ Bir başka bölümde zooloji dersi öğretmeninin isteği üzerine okula kurbağa getiren Hoca, hayvanlardan birini Kazakça öğretmeni Mayhanova'nın çantasına sokuverir, ancak olay Mayhanova'nın bayılmasıyla neticelenir. Disiplin toplantısına çağrılan annesi Hoca'ya kızmakta, ancak baba anne yine çocuğa arka çıkmaktadır:

⁶ Kafesoğlu, İbrahim, Türk Milli Kültürü, İstanbul 2000, 1987, s.355

s.228 ⁷ Sokpakyayev, Berdibek, Tandamalı, Almatı,

"- Öğretmenin bayılmasına sebep olan çocuk büyüyünce ne olacak?

- Kurbağa getirin diyen öğretmenlerin kenmi? Neden çocuğa kızırıyorsunuz? Ben arkadaşlarının da göletten kurbağa gördüm. Şimdi bütün bunların tek yine?

- İvi de anne, tuttuğunuz kurbağayı öğretmenin çantasına koyun dememişlerdir her halde.

-Mahsus yapmamıştır, kurbağa kendi girmiştir belki...

Canım babaannemin bu sözleri karşısında kalbim eridi adeta. Cıvıvını koruyan ana tavuk gibi varamaz torununu korumaya çalışıyor. Eh

canım neneciğim, merhametli neneciğim, benim

SUÇLU olduğumu bile bile yine arka çıkmaya çalışıyorsun, eh eh...

Hoca'nın kendisinden yaşça biraz büyük olan yaramazlıkla adı çıkan Sultanla karşılaşması onunla yaylaya gitmesi, yol kesicilik yapmaya karar vermeleri esnasında Kazak kültürüne özgü at, atçılık, yemek kültürü, kımız, Silah, çadır evi, halk hekimliği, av ve avcılıkla

ilgili birçok kavrama rastlanılmaktadır.

Millî değerleri incelendiğinde, Kazaklar'ı otu, suyu. bol yaylaları araştıran, otlakların ve otların ldiğim bilen ve hayvanlarla ilgili her türlü bilgiye sahip baytar ve biyolog olarak görmek rıl-kündür. Ayrıca yırtıcı kuşlara söz dinletebilen. Kazak insanı, iyi bir avcıdır. Doğayla iç içe yaşamasından dolayı gökyüzüyle de aşına olan bu rsinlar, yıldızlara, Güneşe, Ay'a bakarak yönünü, zamanını tanzim etmiş, bir bakıma bozkırlı bir gök bilimci gibi yaşamıştır.

Coğrafi özellikler, günlük hayattaki uğraşlar, Kazaklar'ın millî dünya görüşünün, edebiyatının, müziğinin vb. temelini oluşturmuştur. Bozkırların uçsuz bucaksız genişliği Kazak insanının gönlüne yansımıştır. Yaşadıkları toplum ve devir şartları Kazaklar'ın özünde olan kahramanlık, cenga

verlik duygularını törpülemiştir. Yazar, Kazak insanının millî karakterinin doğa ile ilişkili olduğuna vurgu yaparken kültür mirasına da değinmiş. Geçmişte yaşayan millî kültürün ustalarına ve icralarına kısa da olsa İşaret etmiş, bunu yine başarılı bir şekilde baş kahraman Hoca'ya söylettirmiştir:

-Hey, atayurdum Kazak toprakları! Senin genişliğini sadece hayal ile kavramak mümkündür. İşte yüksek dağlar, şarıl şarıl akan dereler,

pamukgibi bulutlar hepinizi kucaklayıp, annem gibi öpmek, sarılmak isterim. Sen ne kadar sıcaksın atamekânım! Ben doğamı seviyorum. Ben

şirimi seviyorum. Abay ile Kasım'ı okudukça okuyasım geliyor. Kurmangazi ile Dewletkery küyelerini dinlediğimde kendimden geçiyorum. dileri değil Mahabet jırlarını duydukça at toynaklarının onun sesleri geliyor kulağıma. Kazak toprakları, sen tuttuklarını işte bu kadar kutsalsın, bütün bu saydıklarım suçlusunu Hoca mı kaynağını senden almıştır."

Hikâyede Kazakların sosyal hayatında çok önemli olan toy'a da yer verilmiştir. Yaylada Çobanlar günü dolayısı ile yapılan toya arkadaşı Sultan ile birlikte iştirak eden Hoca:

"Toyun tanımlamasını yapacak değilim. Çünkü onun ne olduğunu ve nasıl yapıldığını

hepiniz bilirsiniz. Bizde çok çeşit toy yapılır.

Bütün bayram günleri toy, kız evlense toy, çocuk

doğunca toy, misatir gelse toy... hep toy, hep toy.

Allah a şükür toylarımız hiç eksik olmamıştır

demekle Kazak insanının cömertliğinden, eğlence merakından, iyilikseverliğinden bahsetmektedir. Devamında ise kendilerinin iştirak ettiği toyun detayları, yani toylarda verilen bol ziyafet sofraları, millî oyunlar, at sporları, güreş vs. Anlatılmaktadır.

Her milletin kendine has maddi ve manevi

değerleri mevcuttur. Bu değerler sayesinde milletin dünü bugünü ve yarınları tahlil edilebilir. Kazaklar'ın da sağlam ayakta durmasını ve geleceğe güvenle bakmasını temin eden unsur, atalarından tevarüs ettikleri kültür değerleridir. Yazar b.Sokpakyev, adı geçen hikâyede bu meselelenin önemine şöyle işaret etmiştir. Bir gün Hoca sevdiği kızı Janar'ı görebilmek için okulun koridorunda dolaşmaktadır. O sırada bütün sınıflarda ders yapılmaktadır. Kapısı açık kalan bir sınıftan tarihçi Ospanov'un gür sesi duyulmaktadır:

"Sayıca az milletler bağımsızlığına kavuşmak isterlerse millî değerlerini koruması ve birlikten ayrılmaması gerekir "

İşte tarihçi Ospanov'un bu sözleri yazarın vurgulamak istediği asıl hedefini gözler önüne sermekte, hikâyenin püf noktasını oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Abay Tili Sözdigi, Almatı 1968
2. İbragim, Damira, "Aşık Paşa'nın Garib-namesi'nden Hareketle Anadolu Türk Kültürü ve Kazak Kültürünün Çocuk Konusunda Karşılaştırılması", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, İstanbul 2007, S.17
3. Bayanbayev, Kastek, Suretkerlik sır, Almatı 1987
4. Kafesoğlu, İbrahim, Türk Millî Kültürü, İstanbul 2000
5. Qazaq Tilinin Tüsindirme Sözdigi, Almatı 2000
6. Sokpakyev Berdibek Tandamalı. Almatı. 1987

⁹ Qazaq tilinin türsindirme sözdigi, Almatı 2000